

FEMINISTICKÝ POHLED NA INTERKULTURNÍ DIALOG. KOMENTÁŘ K ČLÁNKU ALISON M. JAGGAR / ZUZANA UHDE

V posledních několika letech můžeme v řadě oblastí zaznamenat rostoucí zájem o interkulturní dialog, přičemž se rozhodně nejedná jen o akademické analýzy. Zájem o interkulturní dialog vychází z reality současného světa, je motivován proměnou geopolitických vztahů směrem k multipolárnímu globálnímu uspořádání, novými formami komunikačních technologií, které umožňují revoluční kontakt mezi jednotlivými kulturními okruhy, zintenzivňující se ekonomickou globalizací, která s sebou přináší také nové migrační vlny, i lokálními zkušenostmi multikulturního soužití, které potřebu dialogu a hledání konsenzuálně sdílených principů činí v mnoha ohledech naším denním chlebem. Před dvěma lety byl rok 2008 vyhlášen Evropským rokem interkulturního dialogu, na což navazovala celá řada občanských aktivit i v České republice. V češtině se mohli čtenáři a čtenářky seznámit s různými přístupy k interkulturnímu dialogu zejména vzhledem k pojetí lidských práv v knize *Interkulturní dialog o lidských právech* (Hrubec 2008). Nicméně v genderových studiích a v rámci feministické teorie je u nás dosud tato problematika spíše okrajová. Ačkoliv se některé práce věnují otázkám multikulturalismu, cizinkám, genderovým rozborům v rozvojových studiích či alter-globalizačním hnutím,¹ dosud v českém prostředí chybí přesně to, co staví do centra pozornosti předkládaný článek Alison Jaggar, totiž kritická rekonstrukce feministické teorie ve světle globální mocenské nerovnováhy a sociálních nespravedlností a reflexe role a zodpovědnosti západních zemí, ke kterým bezesporu patří i Česká republika, a jednotlivých aktérů na udržování sociálních a genderových nerovností ve světě.

Alison Jaggar v článku „Zachraňte Aminu: Globální spravedlnost pro ženy a interkulturní dialog“² poukazuje na souvislosti chudoby a genderových nerovností, často zjednodušeně vysvětlovaných kulturně, a odkrývá souvislosti normativních a politických principů liberálního feminismu s transnacionálním ekonomickým a politickým řádem, ve kterém jsou dále stupňovány sociální rozdíly mezi bohatými a chudými. Na úskalí převládajícího liberálního přístupu v genderových a feministických studiích u nás nedávno poukázaly některé práce zabývající se rozvojovou tematikou (Kodičková 2002; Horký 2008). V souladu se závěry A. Jaggar je i u nás důsledkem této dominantní orientace relativně malá pozornost věnovaná mocenským vztahům mezi různými skupinami žen a globalizačním procesům, které posilují a spoluutvářejí znevýhodnění genderové.

S ohledem na interpretační směry feministické teorie, které se zabývají explicitně globálními otázkami, A. Jaggar proti sobě staví globální radikální feminismus a postkoloniální feminismus. Zatímco první je spojován se snahou o univerzalizaci západního modelu emancipace žen pod hlavičkou

hesla „globální sesterství“ a hegemonním přístupem k odlišným kulturám, druhý feministický přístup je naopak charakterizován postmodernistickým relativismem, který hledá kritéria normativního ospravedlnění kritiky výlučně uvnitř lokálních narativů a odmítá kritiku zvenčí.³ Diskuse mezi těmito směry na abstraktní argumentační rovině odrážela debatu 90. let mezi liberalismem a komunitarismem, respektive liberalismem a multikulturalismem (v češtině viz Velek 1996), která byla v rámci feminismu samotného vyzdvížena do popředí zejména sborníkem *Je multikulturalismus špatný pro ženy?* (Cohen, Howard, Nussbaum 1999). Spor o multikulturalismus uvnitř feminismu byl ovšem podle A. Jaggar i dalších autorek do značné míry veden esencialistickými konstrukcemi kultury. Podle Umy Narayan, na kterou A. Jaggar rovněž odkazuje, problém esencialistického multikulturalismu tkví v tom, že „ztotožňuje přízpusobením se žen statusu quo se „zachováním kultury““ (Narayan 1998: 91). Tento kulturně esencialistický pohled na (národní) kulturu Narayan nazývá termínem „selektivní označování“, kterým popisuje praktiky, „jimiž ti, kteří disponují společenskou mocí, příhodně označí některé změny hodnot a praktik jako jsoucí ve shodě se „zachováním kultury“, zatímco jiné změny označí jako „kulturní ztrátu“ či „kulturní zradu““ (Narayan 1998: 95). Kulturní praktiky selektivního označování jsou zároveň ovlivněny transnacionálními ekonomickými vztahy, které spoluutvářejí lokální mocenské vztahy. Z toho důvodu je liberálně založené řešení, které podle A. Jaggar nabízejí S. M. Okin i M. Nussbaum, v podobě důrazu na individualismus a negativní svobody nedostatečné.

Alison Jaggar se této filosofické diskusi nicméně nevěnuje detailně, její pozornost směřuje především k důsledkům, které tyto filosofické spory měly na nazírání ne-západních kultur jako a priori genderově utlačivých v protikladu k západním společnostem, které v tomto srovnání byly charakterizovány jako genderově senzitivní a progresivnější. K tomuto vývoji přispěly i další geopolitické události počátku tisíciletí, které Jaggar kritizované autorky nemohly plně předvídat, nicméně podle ní tím, že některé aspekty vztahu rozvinutých a rozvojových zemí potlačily či záměrně neuvedly, nabídly následným dezinterpretacím teoretickou oporu. A. Jaggar v předkládaném článku upozorňuje na tyto opomíjené aspekty globální politické ekonomie, kterým se mimo jiné věnovala také již ve svých dřívějších textech (např. Jaggar 2001, 2003, 2004).

Alison Jaggar směřuje své úvahy k nastínění základních předpokladů interkulturního dialogu, který by měl nahradit „paternalistickou“ externí kritiku ze strany západních teoretiků/ček či aktivistů/tek. Interkulturní dialog by měl být podle Jaggar založen na analýze a pochopení souvislostí vykořisťování či útlaku žen – ať již v lokálním (ženy z mino-

ritních skupin, chudé ženy, migrantky) či transnacionálním kontextu (ženy z rozvojových a chudých zemích) – se současnou dominantní neoliberální globalizací a na rozkrytí role a odpovědnosti jednotlivých aktérů v tomto procesu. Jaggar zde dospívá k podobnému závěru jako například Iris Young (Young 2008), že obyvatelé/ky západních demokratických společností nesou politickou odpovědnost za nespravedlivé důsledky současného globálního uspořádání zejména na chudé země, respektive také na ženy v těchto zemích.

Iris Young aplikuje na globální rámec vztahů feministický koncept *vztahové autonomie*, který individuální jednání zasazuje do komplexní sociální dynamiky intersubjektivních vztahů, sociálních struktur a ideologií. Vzhledem k historické a společenské situovanosti jedinců je nutné sebeurčení jednotlivců i skupin vždy chápat ve vztazích vzájemné závislosti. Autonomie jednání tudíž není nikdy absolutní, ale vždy vztahově podmíněná. Tento krok I. Young umožnil odkrýt zdroje strukturálních nespravedlností situovaných v mezilidských vztazích, nicméně bez nutné identifikace individualizovaného původce těchto nespravedlností. Strukturální nespravedlnosti nelze charakterizovat jako důsledek jednání konkrétních jedinců či organizací, neboť jsou zprostředkovávány skrze institucionální a strukturální procesy, jejichž prostřednictvím jsou lidé propojeni a na jejichž udržování se svým jednáním podílejí. Toto propojení podle ní zakládá spravedlnostní závazky na základě „modelu založeného na sociálních vztazích“ (Young 2008; viz také Young 2010).

Námítky, které v předkládaném článku Alison Jaggar nastoluje, jsou vážnou výzvou pro sebereflexi západního feminismu, který by měl usilovat o rozkrytí negativních nezamýšlených důsledků a rozporů v globálním kontextu tváří v tvář ženám z různých kulturních okruhů a měl by se snažit nalézt adekvátnější řešení. Předpokladem takového vzhledu je podle A. Jaggar především pochopení vzájemného působení a tenzí mezi makropolitikou globálního kapitalismu a mikropolitikou každodenního života.

Literatura

- Cohen, J., Howard, M., Nussbaum, M. C. (eds.). 1999. *Is Multiculturalism Bad for Women? Susan Moller Okin with Respondents*. Princeton: Princeton University Press.
- Ezzeddine-Lukšíková, P. 2009. „Elastic mothers.“ Příspěvek prezentovaný na konferenci CASA SASA, Pezinok, Slovensko, září 2009.
- Horký, O. 2008. „Gender a rozvoj: co nás rozděluje, co nás spojuje.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, roč. 9, č. 2: 10–21.
- Hrubec, M. (ed.). 2008. *Interkulturní dialog o lidských právech. Západní, islámské a konfuciánské perspektivy*. Praha: Filosofia.
- Jaggar, A. M. 2001. „Is Globalization Good for Women?“ *Comparative Literature*, Vol. 53, No. 4: 298–314.
- Jaggar, A. M. 2003. „Vulnerable Women and Neoliberal Globalization: Dept Burdens Undermine Women's Health in the Global South.“ Pp. 195–209 in Fiore, R. N., Nelson, H. L. (eds.). *Recognition, Responsibility, and Rights. Feminist Ethics and Social Theory*. Lanham, Md.: Rowman and Littlefield.

nist Ethics and Social Theory. Lanham, Md.: Rowman and Littlefield.

- Jaggar, A. M. 2004. „Western Feminism and Global Responsibility.“ Pp. 185–200 in Andrew, B. S., Keller, J., Schwartzman, L. H. (eds.). *Feminist Interventions in Ethics and Politics*. Lanham, Md.: Rowman and Littlefield.
- Knotková-Čapková, B. 2007. „Marginalizace, reprezentace a identita podrobených v kontextu současné indické společnosti.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, roč. 8, č. 1: 16–25.
- Kodičková, T. 2002. „Co je nám do třetího světa aneb zpráva o analýze českých akademických genderových textů.“ *Sociální studia*, č. 7: 69–87.
- Kofman, E. 2004. „Gendered Global Migration: Diversity and Stratification.“ *International Feminist Journal of Politics*, Vol. 6, No. 4: 642–664.
- Kolářová, M. 2009. *Protest proti globalizaci. Gender a feministická kritika*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Mohanty, C. T. 2003. „Under Western Eyes Revisited: Feminist Solidarity through Anticapitalist Struggle.“ *Signs*, Vol. 28, No. 2: 499–537. Český překlad části textu in Oates-Indruchová, L. 2008. *Ženská literární tvorba a hledání identit. Antologie angloamerické feministické literární teorie*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Narayan, U. 1998. „Essence of Culture and a Sense of History: A Feminist Critique of a Cultural Essentialism.“ *Hypatia*, Vol. 13, No. 2: 86–106.
- Pettman, J. J. 2004. „Global Politics and Transnational Feminisms.“ Pp. 49–63 in Ricciutelli, L., Miles, A., McFadden, M. H. (eds.). *Feminist Politics, Activism and Vision*. London & New York: Zed Books; Toronto: Inanna Publications and Education Inc.
- Shohat, E. 2002. „Area Studies, Gender Studies and the Cartographies of Power.“ *Social Text* 72, Vol. 20, No. 3: 67–78.
- Uhde, Z. 2009. „K feministickému pojetí péče jako kritické kategorie sociální nerovnosti.“ *Sociologický časopis*, roč. 45, č. 1: 9–29.
- Velek, J. (ed.). 1996. *Spor o liberalismus a komunitarismus*. Praha: Filosofia.
- Víznerová, H. 2008. „Rodičovství a práce v životě migrujících žen.“ Pp. 219–242 in Dudová, R. (ed.). *Nové šance a rizika: Flexibilita práce, marginalizace a soukromý život u vybraných povolání a sociálních skupin*. Praha: Sociologický ústav, v. v. i.
- Young, I. M. 2008. „Odpovědnost a globální spravedlnost: model odpovědnosti založené na sociálních vztazích.“ Pp. 65–106 in M. Hrubec a kol. *Sociální kritika v éře globalizace. Odstraňování sociálně-ekonomických nerovností a konfliktů*. Praha: Filosofia.
- Young, I. M. 2010. *Strukturální nespravedlnosti a gender. Transnacionální výzvy pro sociální a politickou teorii*. Praha: Filosofia (připraveno k tisku).

Poznámky

1 Některé práce se v oblasti globalizačních studií objevují, např. Kolářová 2009. Analýzám multikulturalismu z feministické perspektivy bylo například věnováno číslo ča-

sopisu *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, roč. 8, č. 1/2007, viz např. Knotková-Čapková 2007. Rostoucí pozornost je také věnována zejména výzkumu migrace, např. Víznerová 2008; Ezzeddine-Lukšíková 2009. A některé práce se věnují genderové perspektivě v rozvojových studiích (Kodičková 2002; Horký 2008). Na jiném místě jsem se zabývala výzvami, které před feministické teorie staví globalizace a transnacionální praktiky péče (Uhde 2009).

2 Překlad a pořízení publikačních práv k tomuto článku bylo podpořeno v rámci projektu „FEMCIT: Gendered Citizenship in Multicultural Europe: The Impact of Contemporary Women’s Movement“, 6. RP, č. 028746–2, a rovněž

Centrem globálních studií, společného pracoviště AV ČR a UK. Tento článek svým zaměřením na důsledky feministických diskusí a hnutí na nazírání vztahů západních a ne-západních společností českým čtenářům představuje společenský kontext, na který výzkumný projekt FEMCIT navazuje.

3 A. Jaggar nicméně neuvádí transnacionální feminismus, který se programově snaží překonat nedostatky výše zmíněných směrů (viz např. Kofman 2004; Mohanty 2003; Pettman 2004; Shohat 2002 a další).

© Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., Praha 2010